

Houtig kleinfruit: kleurige Ribes-soorten

Henk van der Scheer

Rode, witte en zwarte bessen behoren net als kruisbessen tot het geslacht Ribes in de Ribesfamilie (*Grossulariaceae*). Dat geslacht omvat ongeveer 140 soorten, waaronder ook de rode ribes (*R. sanguineum*), een veel voorkomende sierstruik met rode of roze bloemtrossen. Na 1960 is het areaal houtig kleinfruit in ons land sterk verminderd door de toegenomen concurrentie uit Oost-Europa op de markt voor de verwerkende industrie. Pas in de laatste tien jaar neemt het areaal Ribes-soorten weer toe (tabel 1). Die toename betrof vooral rode en zwarte bes. Kruisbes en witte bes zijn heel kleine teelten.

Rode en witte bessen behoren tot dezelfde soort en heten botanisch aalbes (*Ribes rubrum*). In feite is er een heel scala van wit naar rood wat de kleur betreft. Rassen met vaal rode bessen worden ook wel aangeduid als roze bessen. Commercieel gezien zijn die niet interessant. De teelt van witte bessen kwam vooral voor in particuliere tuinen, omdat ze wat zoeter smaken dan rode bessen. Voor de commerciële teelt maakten de witte bessen nauwelijks opgang, onder andere omdat de vruchten veelal kleiner zijn en de trossen korter dan bij rode bes. Ook vindt men het uiterlijk wat minder aantrekkelijk. De cultuurrassen zijn ontstaan uit kruisingen en selecties van de soorten *R. rubrum* en *R. spicatum* of andere verwante Ribes-soorten. Meest geteeld is het rode bessenras Rovada. Het areaal is de laatste tien jaar ongeveer verdubbeld. De afzet is vooral gericht op verse consumptie. Rode bessen worden overwegend in de volle grond geteeld, maar op beperkte schaal ook vervroegd door ze in plastic tunnels en in verwarmde kassen te telen. Dan is bestuiving door bijen (en/of hommels) noodzakelijk. In de volle grond worden rode bessen voor verse consumptie vooral geteeld langs draden in rechte hagen. Hagen komen sneller in productie en zijn gemakkelijker te bewerken en te oogsten dan vrijstaande struiken. De teeltwijze van witte bessen komt overeen met die van rode bessen. Een klein deel van

de rode bessen wordt aan struiken (zonder palen en draad) geteeld voor de verwerkende industrie; ze worden machinaal geoogst. De bloei valt in maart-april. Dat maakt de kans op nachtvorstschade vrij groot. In de volle grond duurt de oogstperiode vanaf eind juni tot eind augustus. In plastic tunnels en kassen begint de oogst drie à vier weken vroeger. De vruchten kunnen gekoeld vele maanden worden bewaard en dat levert een duidelijke spreiding van de aanvoer op: praktisch het jaar rond. Om barsten van de vruchten door regen te voorkomen worden wel plastic overkappingen gebruikt. Daarnaast is het vaak nodig om het fruit te beschermen tegen vogels. Netten over de hagen bieden dan uitkomst. De belangrijkste schimmelziekten bij aalbessen zijn de Amerikaanse kruisbessenmeeldauw (*Sphaerotheca mors-uvae*), bladvalziekte (*Drepanopeziza ribis*), de vruchtrot veroorzakende grauwe schimmel (*Botrytis cinerea*) en taksterfte door vuur (*Nectria cinnabarina*). Soms kan ook verwelkingsziekte (*Verticillium*-soorten) schade veroorzaken. Meerdere bespuitingen per seizoen zijn nodig om die ziekten te bestrijden. Een bekende virusziekte is lepelblad, waarvan

de ziekteverwekker wordt overgebracht door aaltjes. Van de plaaginsecten kunnen met name spintmijten en diverse bladluissoorten in ernstige mate optreden in de vervroegde teelten.

Zwarte bes

Zwarte bes (*R. nigrum*) is inheems in Europa en werd in de 16e eeuw in cultuur genomen. Zwarte bessen worden van oudsher vrijwel allemaal voor de verwerkende industrie geteeld. Rond 1960 bereikte het areaal een maximum van ruim 1400 ha. Daarna nam de oppervlakte door de toegenomen concurrentie uit Oost-Europa (goedkope plukarbeid) gedurende lange tijd almaar af tot uiteindelijk minder dan ongeveer 50 ha in de periode 1975-1980. Machinaal oogsten maakten een rendabele teelt op grote oppervlakten mogelijk. Daarbij konden meerjarige contracten met de verwerkende industrie worden afgesloten. Wel heeft de teelt zich daardoor verplaatst van het traditionele kleinfruitbedrijf naar akkerbouw- en grootfruitbedrijven, vooral in Zuidwest-Nederland. De totale oppervlakte bedroeg in 2008 weer ongeveer 560 ha. De meeste zwarte-bes-

Bloei aalbes

Bloei kruisbes

Bloei zwarte bes

Bloei rode ribes

sentelers hebben zich aangesloten bij een coöperatie die oogst en afzet regelt.

Door de mechanisatie is de plantafstand tussen de rijen ruimer geworden en in de rijen nauwer: 3 x 0,5 meter. Er wordt nu minder gesnoeid dan vroeger en het gebeurt deels machinaal. Alleen de beschadigde en lage takken worden weggenomen en takken ouder dan drie jaar. De bloemen van de zwarte bes zijn zeer gevoelig voor nachtvorst en aangezien het gewas al in maart/april bloeit, krijgt men daarom alleen in de kuststrook een redelijke en regelmatige productie, ongeveer 8 ton bessen per hectare. Zwarte bessen worden in hoofdzaak in Zeeland geteeld. Bekende rassen zijn Ben Nevis, een vroeg ras, en Ben Alder, een laat ras.

De belangrijkste ziekten zijn rondknop, veroorzaakt door de bessenrondknopmijt en brandnetelbladvirus. Dit virus wordt door de bessenrondknopmijten overgebracht. Strenge selectie van het stekhout en een intensieve bestrijding van de mijten zijn noodzakelijk. Verder kunnen zwarte bessen worden aangetast door de bessenbladgal-mug (*Dasineura tetensi*) en diverse schimmels zoals genoemd bij de aalbessen plus nog twee soorten roestschimmels.

Kruisbes

De kruisbes draagt de Latijnse naam *Ribes uva-crispa*. Uva is Spaans en betekent druif; crisper is Latijns en betekent gekruld of gekroesd en dat slaat op het blad. De soort

is inheems in Europa en werd omstreeks 1500 in cultuur genomen. De takken van de in ons land geteelde kruisbessen zijn gestekeld. Kruisbessen kunnen worden gekruist met zwarte bessen. Zo is in Duitsland de Jostabes verkregen, die in 1978 is geïntroduceerd. De takken daarvan zijn ongestekeld. In ons land wordt de Jostabes niet commercieel geteeld. Ook de teelt van kruisbessen is hier nog slechts van geringe betekenis. Het areaal wordt geschat op minder dan vijftien hectare. Vroeger werden kruisbessen hoofdzakelijk voor de verwerkende industrie geteeld en onrijp geplukt. Nu is de teelt voor verse consumptie het belangrijkste, waarvoor grote vruchten worden gevraagd. Die worden verkregen door een sterke vervangingssnoei toe te passen, waarbij de bessen vrijwel uitsluitend op éénjarig hout groeien. Roodvruchtige rassen brengen een hogere prijs op dan groenvruchtige en geelvruchtige. Bekende roodvruchtige rassen zijn Whinham's Industry en Achilles. Kruisbessen worden meestal geteeld aan draad in rechte hagen. Snoei en pluk zijn dan het gemakkelijkst uit te voeren. Vervroegen door te telen in plastic tunnels of in kassen levert matige resultaten op: productie en kwaliteit vallen vaak tegen. Kruisbessen bloeien in maart en april. De oogstperiode loopt van begin juli tot begin augustus. Omdat niet alle bessen tegelijkertijd rijp zijn, moet worden doorgeplukt. De rijping begint bovenin de haag (of

Bestuiving bij rode bes in plastic tunnel

struik) en trekt geleidelijk naar beneden. Kruisbessen zijn meer of minder vatbaar voor de Amerikaanse kruisbessenmeeldauw en voor bladvalziekte. Er zijn enkele meeldauwresistente rassen. De belangrijkste dierlijke belagers zijn spintmijtsoorten en bessenbladwespsorten.

Bestuiving

Bij *Ribes* treedt bij onvoldoende bestuiving vruchtrui op, met als gevolg trossen waaraan minder bessen zitten. Hoewel de bloemen ingericht zijn voor bestuiving door insecten, levert de wind een belangrijke bijdrage aan de bestuiving. Ook bloeien rode en zwarte bessen erg vroeg in een tijd dat bijen minder goed vliegen. Redenen voor veel telers van rode en zwarte bes in de volle grond om geen bijenvolken te huren. Wel worden volken - ook hommenvolken - gehuurd voor de bestuiving van bedekte teelten.

Alle *Ribes*-soorten zijn productieve drachtplanten voor bijen - gunstig voor de ontwikkeling van volken - maar kruisbessen spannen toch wel de kroon.

Referenties

Blommers, J. en anderen, 1990. De teelt van houtig kleinfruit. 3de druk. IKC-AT, afd. fruitteelt en PFW, Wilhelminadorp.

Dijkstra, J. (red.), 1991. De teelt van blauwe bessen, cranberries en vossenbessen. IKC-AT, afd. fruitteelt en PFW, Wilhelminadorp.

Redactieraad Kleinfruit, 1999. 19e Rassenlijst voor Fruitgewassen. Uitgave NFO, Den Haag, ISSN 1566-625

Rode bessen

Kruisbessen

Witte bessen

Zwarte bessen